

Zelené památky

text: [Karolina Jirkalová](#) Kniha *Zelené památky* vznikla jako pokus odpovědět na otázku, která rezonuje snad v každém, kdo viděl historický dům „vylepšený“ vrstvou polystyrenu a plastovými okny: „Je možné snížit energetickou náročnost památkově cenné stavby, a neohrozit přitom její kulturní a historickou hodnotu?“ Odpovědi, které přináší, nejsou úplně jednoznačné.

Na začátku nebyla kniha, ale projekt na rekonstrukci bývalého německého Spolkového domu ve Slavonicích na environmentální a společenské centrum. Dům z roku 1932 byl v 80. letech minulého století znehodnocen nedokončenou přestavbou na kino. Stojí nicméně v samém centru Slavonic a obecně prospěšná společnost Slavonická renesanční se rozhodla, že mu vrátí jeho původní poslání. Ke spolupráci přizvali architektky Jiřího Opočenského a Štěpána Valoucha a postupně začal vznikat projekt rekonstrukce. Cílem bylo skloubit památkovou péči, moderní architekturu a postupy vedoucí ke snížení energetické náročnosti domů.

Toto téma je natolik důležité a aktuální, že Státní fond životního prostředí oslovil

Slavonickou renesanční, aby projekt zdokumentovala, našla podobné a celkově téma dále rozpracovala. V partnerství tak vznikla kniha *Zelené památky*, která je v podstatě katalogem (více či méně) úspěšných pokusů o snížení energetické náročnosti historicky cenných budov. Editorka Mahulena Svobodová se zaměřila především na domácí půdu, několikrát pak sáhla pro příklad do sousedního Rakouska. Východiska knihy jsou jasná: zlepšení energetické bilance historického domu je klíčové pro jeho další život – zvyšuje pravděpodobnost, že bude dům užíván, a tedy nezchátrá a nespadne. Na druhou stranu je třeba tyto zásahy koncipovat tak, aby co možná nejméně narušily hodnotu historické stavby.

Sama autorka konstatuje, že pozitivních příkladů je velmi málo, a to jsou do knihy zařazeny nejen dokončené rekonstrukce, ale i dosud nerealizované projekty. Miloš Solař z Národního památkového ústavu je ve svém textu ještě skeptičtější: „Shrnutí do jisté míry připomíná ilustraci pořekadla – kde nic není, ani smrt nebere.“ Nenajdete zde dokonale památkářsky zrekonstruované domy, které nespoteřovávají žádnou energii, ale reálné příklady použití technologií a jejich kombinací při rekonstrukcích různých typů historických staveb. Jsou tu památkově chráněné budovy, ale také domy, které tuto ochranu nemají, mají však značnou kulturně-historickou hodnotu. Každý z příkladů je podroben kritickému komentáři specialisty na tepelnou techniku, u památek je navíc posudek památkáře. Z těchto posudků rekonstrukce jen zřídka vyjdou s úplně čistým štítem.

Je třeba připomenout, že rekonstrukce domu, který má podlahovou plochu větší než 1000 metrů čtvereční a není památkově chráněn, musí vyhovět normám na energetickou náročnost. Jinak na rekonstrukci (až na výjimky, jako jsou nevytápěné zemědělské stavby) nelze získat stavební povolení. Takže kroky vedoucí k energeticky úspornému provozu nejsou při rekonstrukci volbou, ale nutností. Program *Zelená úsporám* navíc mnoho lidí k takovému postupu motivoval, aniž by zároveň podporoval citlivý přístup

k úpravám historických staveb. Pro většinu lidí se bohužel snahy o energetické úspory při rekonstrukcích scvrkly na zateplení fasády a výměnu oken. Jistou vinu na tom mají i stavební a projektové firmy, které se na tomto dotačním programu svezly. Kniha *Zelené památky* tak přichází „pozdě, ale přece“.

Zateplení silnou vrstvou polystyrenu nebo jiného materiálu nutně změni proporce stavby, dům ztratí římsy a další detaily fasády a také autenticitu materiálů (především omítky, její barvy a povrchu). Okna jsou často „utopena“ hluboko v tepelném obkladu a původní rámy jsou nahrazeny plastovými nebo euro okny s dvojitým či trojitým sklem. Miloš Solař tak doporučuje: nikoli výměna oken, ale repase, nikoli polystyren, ale kombinace drobných zlepšení, především zateplení stropů. Problém je, že tohle projde u památky, ale u běžné rekonstrukce to pro stavební povolení zdaleka nestačí. Na této křižovatce se rozcházejí nejen památkáři s odborníky na tepelnou techniku, ale i inženýři mezi sebou.

Vnitřní zateplení (které architekti použili například v projektu Spolkového domu ve Slavonicích) je problematické kvůli kondenzaci vlhkosti a vzniku plísní. Tepelné čerpadlo, které je pro některé odborníky vhodným řešením, jiní odmítají jako neekologické, protože využívá elektřinu z běžné sítě, která je vyrobena v tepelných a jaderných elektrárnách. Shoda naopak panuje na rekuperačních jednotkách, které teplo vzduchu, který z budovy vychází ven, předávají čerstvému vzduchu, který vstupuje dovnitř. Velké téma je také regulace tepelného režimu, tedy topit jen tehdy, kdy a kde je to opravdu nutné.

Asi vůbec nejproblematičtější jsou z hlediska energetických úspor rekonstrukce domů z 20. a 30. let minulého století, které mají jen velmi tenké stěny a velká pásová okna. Památkově chráněná Paličkova vila na Babě od architekta Marta Stama má i po rekonstrukci architektem Ladislavem Lábusem spotřebu energie na m² více než dvojnásobnou, než povoluje norma. Příkladem téměř neřešitelného dilematu je pak bytový dům od významného architekta Evžena Rosenberga v pražských Holešovicích. Členitou fasádu s mnoha velkými okny nelze zateplit, aniž by zcela ztratila svůj charakter. Projekt rekonstrukce, který vypracoval ateliér Olgoj Chorchoj, sice zachovává architektonické kvality domu, ale neodpovídá současným zákonným požadavkům. Bezradný je i energetický auditor Karel Srdečný, který se ptá, zda by nebylo lépe počkat s rekonstrukcí do doby, kdy více pokročí technologie vnitřního zateplení. Rosenbergův dům je navržen na památkovou ochranu, takže jeho citlivá rekonstrukce bude snad nakonec možná díky výjimce ze zákona. Jak však rekonstruovat podobně cenné a krásné domy, které nemají památkovou ochranu, a je tedy nutné splnit zákonné podmínky energetické náročnosti? Právě „obyčejné“ staré domy bez památkové ochrany přitom tvoří převážnou část historických center našich měst i vesnic a z velké míry se podílejí na identitě místa. Navíc, jak v knize několikrát zazní, historické stavby jsou obecně „zelenější“ než současné budovy. Jejich ekologičnost však nespočívá v tepelněizolačních kvalitách, ale ve volbě materiálu, lokálních zdrojích a malé zátěži životního prostředí při dožití domu. Opravovat starý dům je

samo o sobě udržitelnější taktika než budovy bořit a stavět nové. Neztratí tedy naše společnost neuváženými tepelnými úpravami víc, než získá? Aniz by to bylo záměrem autorek publikace, nutně zde vyvstávají pochybnosti o smyslu tvrdé normy pro rekonstrukce, dané navíc číselnými hodnotami, a nikoli doporučenými postupy. Není zde žádný prostor pro konsenzus mezi požadavky na energetické úspory a reálnými možnostmi citlivé rekonstrukce konkrétní architektonicky hodnotné stavby. Jak říká ve svém komentáři Ladislav Lábus, četnost a přísnost dnešních norem prozrazuje „naši zaslepenou důvěru v možnost přesně definovat parametry kvality života“. Ale aby nedošlo k mýlce: cílem knihy není relativizovat smysl rekonstrukcí vedoucích k úspoře energií, naopak, se stoupající cenou energií se historické domy bez těchto úprav stávají nevyužitelnými. *Zelené památky* jsou výzvou k diskusi, a především k zodpovědnému hledání řešení pro každý jednotlivý dům. I proto zde nejsou „všechna práva vyhrazena“ – kniha vyšla s licencí tzv. Creative Commons, kdy je dílo možno kopírovat a šířit, nicméně nelze jej pozměňovat ani komerčně využívat. Celá kniha je také volně ke stažení na adrese www.zelenepamatky.cz/kniha/index. ■■

**MAHULENA SVOBODOVÁ (ED.):
ZELENÉ PAMÁTKY**

Slavonická renesanční a Státní fond
životního prostředí, Slavonice
a Praha 2011